

Červenec 2009

Tisková Zpráva - ČESKÁ REPUBLIKA

Představení Projektu CLANDESTINO

- Cíle projektu** Výzkumný projekt CLANDESTINO byl koncipován jako podpora pro tvůrce politik při vytváření a implementaci politik vztahujících se k neoprávněné/nelegální migraci. Cíle projektu byly a) poskytnout přehled dat a odhadů neoprávněné/nelegální migrace (stavů i toků) ve vybraných zemích EU, b) komparativně analyzovat tato data, c) diskutovat etické a metodické otázky, které provází sběr dat, tvorbu odhadů a jejich použití, d) navrhnout novou metodu pro hodnocení a klasifikaci dat/odhadů neoprávněné/nelegální migrace v EU.
- Sledované země** Projekt byl řešen ve **12 členských zemích EU** (ve 4 státech jižní Evropy - Řecku, Itálii, Francii a Španělsku; 4 státech západní a střední Evropy - Nizozemsku, Velké Británii, Německu a Rakousku; 4 státech střední a východní Evropy - Polsku, Maďarsku, Slovensku a Česku) a **ve 3 migračně tranzitních zemích ležících mimo EU** (Turecku, Ukrajině a Maroku).
- Metody, data a referenční období** **Národní zprávy.** Pro každou zemi byla vypracována národní zpráva, která přináší přehled relevantních datových zdrojů o neoprávněné/nelegální migraci, hodnotí validitu jednotlivých odhadů vztahujících se k neoprávněné/nelegální migraci a, kde bylo možno, přináší i nový odhad neoprávněné/nelegální migrace pro danou zemi. Národní zprávy pokrývají období let 2000 až 2007. Kvantitativně zaměřené analýzy v národních zprávách jsou dále doplněny kritickým zhodnocením kvalitativních studií a informacemi z rozhovorů, které vedou k identifikaci hlavních cest/způsobů, jakými se migranti v dané zemi mohou dostat do a z nelegálního postavení. Je však nutné zmínit, že vzhledem k statisticky neregistrovatelné podobě neoprávněné/nelegální migrace je její kvantifikace velmi obtížná a výsledkem jsou vždy spíše jen odhady než „tvrdá“ data.
- Klasifikace dat a odhadů** Hlavním výstupem projektu je **datábáze** (<http://irregular-migration.hwwi.net/>), která prezentuje a přehledně klasifikuje kvalitu (na škále nízká – střední – vysoká kvalita) odhadů a dat vztahujících se k neoprávněné/nelegální migraci v EU a ve vybraných členských zemích. Databáze představuje inovativní nástroj nejen díky svému přehlednému uspořádání, ale i propracované klasifikaci kvality odhadů, která ukazuje, o jak spolehlivý odhad se jedná. Kvantitativně zaměřené informace jsou dále doplněny řadou podkladových materiálů vztahujících se jak k problémům obecného charakteru, tak i k situaci v jednotlivých zemích. Databáze také přináší agregovaný odhad pro celou EU pro roky 2002, 2005 a 2008.
- Terminologie** Neoprávněná/nelegální migrace má mnoho forem a v anglickém jazyce se používá řada pojmů označujících její různé aspekty – *irregular migration* (bez legálního statusu), *undocumented migration* (bez řádných dokumentů) či *unauthorized migration* (bez legálního povolení ke vstupu, pobytu či práci). V rámci projektu byly výše uvedené pojmy používány jako synonyma na základě shody projektového konsorcia. Naopak pojem *illegal* byl použit pouze tehdy, vztahoval-li se k nějaké situaci (např. nelegální práci - *illegal work* či nelegálnímu vstupu - *illegal entry*). Ve vztahu k osobám (migrantům) nebyl termín *illegal* v anglickém jazyce používán na základě dohody projektového konsorcia.
- Definice** Pro účely tohoto projektu byli neoprávněné/nelegálně pobývající definováni jako migranti bez jakéhokoliv legálního pobytového statusu v zemi, kde pobývají, a jako ti, jejichž pobyt na území státu by mohl být ukončen (např. vyhoštěním) z důvodu jimi vykonávaných aktivit. Jako neoprávněné/nelegálně vstupující jsou potom označovány osoby, které překročily mezinárodní hranice bez náležitých a platných dokumentů, ať už bez kontroly na hranicích po zemi či moři, tak i skrze hraniční vstupy. Více informací naleznete na: <http://clandestino.eliamep.gr/category/irregular-migration-ethics-in-research/>
- Obchod s lidmi a azylová problematika** Projekt CLANDESTINO se nezabýval problematikou obchodování s lidmi, neboť ji považuje za specifický, byť úzce související, fenomén. V některých zemích se však projekt zabýval problematikou udělování azylu a azylovým řízením, neboť jsou svázány s problematikou neoprávněné/nelegální migrace.

NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Stručný přehled migrační situace v České republice

Česká republika je středoevropským členským státem EU s 10,381,000 obyvatel (dle údajů Českého statistického úřadu k 1.1.2008). Na konci prosince 2007 zde žilo 392,315 cizinců s povoleným pobytem. Během posledních let vykazuje Česká republika pozitivní migrační saldo, jež se navíc v čase zvyšuje, což je způsobeno zvyšující se imigrací cizinců, která je zároveň doprovázena nízkou a patrně stabilní úrovní emigrace českých občanů. Rychle rostoucí českou ekonomiku, která si také žádá levnou, málo kvalifikovanou a flexibilní pracovní sílu především do stavebnictví a zpracovatelského průmyslu, spolu s historickými migračními vzorci, kulturní blízkostí (zejména vis-a-vis Slovensko a další slovanské země) a stabilním demokratickým režimem lze považovat za nejvýznamnější kauzální faktory současné migrace do země. Česko představuje v současné době cílovou zemi především pro dočasné či cirkulační pracovní migranty z post-komunistických zemí (Slovenska, Ukrajiny, Polska aj.) a zemí jižní a jihovýchodní Asie (zejména Vietnamu a Číny). Nadto je také cílovou destinací neoprávněných/nelegálních migrantů, jejichž počet ovšem není znám. Dle posledních expertních odhadů by se mohl pohybovat mezi 40,000 až 200,000 osobami.

Zdroje dat pro odhady počtu a charakteristik neoprávněných/nelegálních migrantů

V Česku jsou dva hlavní datové zdroje o neoprávněné/nelegální migraci. Data Služby cizinecké policie zahrnují cizince zadržené pro nelegální přechod státní hranice a pro nelegální pobyt ve vnitrozemí. Data z kontrolní činnosti úřadů práce pak zahrnují nelegálně/„nezdokumentovaně“ zaměstnané cizince. Činit závěry o neoprávněné/nelegální migraci na základě výše uvedených datových zdrojů je však velmi problematické, neboť sběr těchto dat je zejména díky způsobu provádění vlastních kontrol nejednotný, nereprezentativní a nedostatečně popsán. Kromě těchto datových zdrojů jsou také dostupná základní data z kontrolní činnosti živnostenských úřadů o nelegálním podnikání cizinců či statistiky vyhoštěných osob, avšak jejich využitelnost pro odhady počtu a struktur neoprávněných/nelegálních migrantů je velmi nízká. Na druhou stranu však také existují data z různých výzkumů, která mohou sloužit jako cenný informační zdroj o neoprávněné/nelegální migraci.

Sociální a demografické charakteristiky neoprávněných/nelegálních migrantů

Neoprávněná/nelegální migrace a neoprávněné/nelegální ekonomické aktivity migrantů se staly důležitým rysem současné české společnosti a ekonomiky. Neoprávnění/nelegální migranti přicházejí do České republiky z méně vyspělých zemí. Ekonomicky aktivní neoprávnění/nelegální migranti obsazují v Česku namáhavá a špatně placená pracovní místa náročná na pracovní sílu, která jsou většinou Čechů vnímána jako vysoce neatraktivní. Jedním z hlavních důvodů přítomnosti nelegálně pracujících migrantů je existující poptávka na českém pracovním trhu. Čeští zaměstnavatelé dlouhodobě vyhledávají levnou a flexibilní pracovní sílu, jejímiž typickými představiteli jsou právě neoprávněné/nelegálně pracující migranti. Tento přísun neoprávněných/nelegálních zahraničních pracovníků je navíc „efektivně“ organizován různými zprostředkovateli (tzv. klienty či zprostředkovatelskými agenturami práce), kteří na jedné straně usnadňují neoprávněným/nelegálním migrantům příchod a hledání zaměstnání – ovšem velmi často za cenu „novodobého zotročení“ migrantů, na straně druhé pak usnadňují českým zaměstnavatelům nábor neoprávněné/nelegální zahraniční pracovní síly. Existence těchto zprostředkovatelů, stejně jako přítomnost neoprávněných/nelegálních migrantů, je částečně způsobena i neefektivní státní politikou v oblasti nábory a zaměstnávání legálních zahraničních pracovníků. Česká společnost je navíc díky neblahému dědictví komunismu obecně velmi tolerantní k různým formám nelegální práce, což boj proti tomuto fenoménu výrazně komplikuje.

Velikost populace neoprávněných/nelegálních migrantů žijících v České republice není v současnosti známa. Podle oficiálních dat o nelegální migraci Služby cizinecké policie, jež zahrnují osoby zadržené policií pro nelegální přechod hranic či pro nelegální pobyt, bylo v roce 2007 zadrženo 7,549 cizinců, což ve srovnání s rokem 2000 (53,116 zadržovaných cizinců) představuje významné snížení o téměř 86 %. Především dramaticky poklesl počet zadržovaných cizinců pro nelegální přechod hranic - z 30,761 osob v roce 2000 na 2,837 zadržovaných v roce 2007. Většina cizinců pak byla zadržena na česko-německé a česko-rakouské hranici při nelegálním opouštění Česka.

Avšak data Služby cizinecké policie nepředstavují skutečný počet neoprávněných/nelegálních migrantů v České republice, neboť jejich vztah ke skutečné situaci na poli

neoprávněné/nelegální migrace není znám. Kromě těchto dat je k dispozici také několik odhadů počtu neoprávněných/ nelegálních migrantů, které se pohybují v širokém rozpětí 15,000 až více než 300,000 osob. Tyto odhady jsou však většinou zatíženy nízkou mírou spolehlivosti a validity. Proto tedy nelze v současné době přesněji stanovit velikost populace neoprávněných/nelegálních migrantů na území České republiky. Stejně tak ani není možné dělat dalekosáhlé závěry ohledně jejich struktury dle pohlaví či věku. Zdá se však, že do nelegální migrace jsou zapojeni jak muži, tak i ženy, především v produktivním věku, jak ostatně naznačují i zmíněná data Služby cizinecké policie o zadržených nelegálních migrantech. Za nejvýznamnější zdrojovou zemi neoprávněných/ nelegálních migrantů v České republice lze považovat Ukrajinu, a to nejen na základě dat Služby cizinecké policie (viz tabulka 1), ale i výsledků některých výzkumných projektů. Ukrajina je pravděpodobně následována dalšími východoevropskými zeměmi (zejména Moldavskem, Ruskem, Běloruskem) a zeměmi Dálného východu (Vietnamem a Čínou).

Tabulka 1 Cizinci zadrženi pro nelegální migraci (nelegální přechod hranic a nelegální pobyt), „top 5“ zemí původu, 2007

Země původu	Počet zadržенých	v %
Ukrajina	3,240	42.9 %
Vietnam	763	10.1 %
<i>Německo</i>	347	4.6 %
Čína	314	4.2 %
Moldavsko	300	4.0 %
Jiné	2,585	34.2 %
Celkem	7,549	100 %

Zdroj: Data Služby cizinecké policie

Poznámka: Občané Německa představují specifickou kategorii, neboť se ve většině případů jednalo o osoby zadržené pro nelegální přechod hranic v rámci turistiky, návštěv restaurací, známých či při provozování sportovních aktivit.

Neoprávnění/nelegální migranti pravděpodobně nejčastěji míří do Prahy a středních Čech a dalších vysoce urbanizovaných oblastí České republiky. V těchto regionech – ve srovnání s venkovem - nacházejí nejen pracovní příležitosti, ale též i anonymnější prostředí. Neoprávnění/nelegální ekonomičtí migranti pracují v různých sektorech ekonomiky, především pak ve stavebnictví (spíše pomocné práce), zemědělství/lesnictví, pohostinství/ubytování, ve službách v domácnosti a v některých průmyslových odvětvích (např. zpracovatelském, textilním či potravinářském průmyslu). Podmínky, ve kterých neoprávnění/nelegální migranti žijí, jsou často špatné. Mnohdy také dochází k vykořisťování migrantů jejich zaměstnavateli či zprostředkovateli práce (klienty).

Hlavní cesty do a z neoprávněného/nelegálního postavení

Existuje celá řada možností, jak se migrant může ocitnout v neoprávněném/nelegálním postavení. Naopak způsobů, jak se z neoprávněného/nelegálního postavení, dostat, je podstatně méně. V Česku především chybí jakákoliv možnost legalizace neoprávněných/ nelegálních migrantů pomocí regularizačního procesu, neboť tento nástroj migrační politiky zde nebyl nikdy uplatněn.

Mezi hlavní způsoby, jak se imigrant může ocitnout v neoprávněném/nelegálním postavení, lze považovat:

- překročení délky pobytu (platnosti) víza – zejména turistických víz;
- porušení podmínek uděleného pracovního povolení (např. práce na jiném místě, v jiné profesi, u jiného zaměstnavatele atd.);
- porušení podmínek vydaného živnostenského oprávnění (nevykonávání samostatné výdělečné činnosti - “skryté zaměstnání”);
- vykonávání pracovní činnosti při čekání na udělení či při zamítnutí udělení statutu azyllanta;

- nerespektování časových lhůt pro různé administrativní úkony spojené s imigračním procesem (příliš náročné administrativní procedury).

Možností, jak se migrant může vymanit z neoprávněného/nelegálního postavení, je velmi málo:

- podání žádosti o mezinárodní ochranu – této možnosti je hojně využíváno, zejména když je neoprávněný/nelegální migrant zadržen policií, většinou se však jedná o neopodstatněné žádosti, které jsou rychle zamítnuty, avšak migrant tak získá nějaký čas navíc, než je správně vyhoštěn;
- oběti obchodu s lidmi mohou získat legální statut, pokud svědčí v soudních procesech proti svým „otrokářům“ – tato forma legalizace je ovšem spíše ojedinělá;
- sňatek s občanem České republiky – jde jen o omezenou možnost legalizace, neboť cizinci musí předkládat policejní potvrzení o oprávněnosti jejich pobytu v Česku.

Hlavní doporučení pro tvůrce politik

V České republice zatím neexistuje seriózní debata o neoprávněné/nelegální migraci, i když se zdá, že v posledních letech se zvýšil „veřejný“ zájem o neoprávněnou/nelegální migraci (zejména ze strany některých českých ministerstev), a to pravděpodobně nejen proto, že se jedná o jednu z priorit EU, ale také proto, že se neoprávněné/nelegální migranti stávají v české společnosti viditelnějšími. Pro efektivnější řešení problému neoprávněné/nelegální migrace a neoprávněné/nelegální práce migrantů je možné navrhnout několik obecnějších doporučení:

- Je třeba upravit stávající mezery/nedostatky v legislativě vztahující se k ekonomické migraci – především problém zneužívání živnostenských oprávnění pro vykonávání závislé činnosti.
- Bylo by vhodné stanovit přísnější pravidla pro zakládání a fungování pracovních agentur (těch, které uskutečňují náborů cizinců), resp. jejich činnost by měla být státem více kontrolována.
- Kontrolní činnost proti neoprávněné/nelegální migraci by měla být zefektivněna, více systematicky řízena a prováděna v široké kooperaci různých institucí. Sankce proti zaměstnavatelům, pracovním agenturám a zprostředkovatelům práce angažujícím se v neoprávněném/nelegálním zaměstnávání migrantů by měly být efektivně vymáhány.
- Proces legální pracovní migrace by měl být zjednodušen a méně zatížen byrokracií – mělo by být otevřeno více možností pro legální pracovní migraci.
- Měly by být zavedeny, resp. posíleny informační kampaně ve zdrojových zemích migrantů, které by informovaly potenciální migranty o skutečných pracovních možnostech v Česku.
- Měl by být též posílen boj proti obchodování s lidmi, především s nucenou prací, vyskytující se v neformálním systému pracovních vztahů mezi post-sovětskými migranty (v tzv. klientském systému).

Výzkumný projekt CLANDESTINO je finančně podpořen Evropskou komisí, DG Research, 6. rámcový program, Priorita 8 *Scientific Support to Policies*.

Všechny projektové zprávy stejně jako elektronická databáze jsou dostupné na webových stránkách projektu: <http://clandestino.eliamep.gr>

Pro další informace k národní výzkumné zprávě za Česko kontaktujte její autory - Doc. RNDr. Dušana Drbohlava, CSc., Karlova univerzita v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, drbohlav@natur.cuni.cz, a Mgr. Lenku Medovou, Karlova univerzita v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, medlenka@yahoo.com. Pro obecné informace o projektu kontaktujte Prof. Anna Triandafyllidou, koordinátorku projektu, anna@eliamep.gr

CLANDESTINO

Pro více informací o *Social Sciences and Humanities Research Programme* Evropské komise navštivte: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/index_en.html